

ΔΙΑΛΟΓΟΙ ΟΜΑΔΑΣ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑΣ ΠΟΛΗ+ΚΡΙΣΗ

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΑΝΤΩΝΗ ΚΑΜΑΡΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΑΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΖΩΟΓΟΝΗΣΗΣ

Εδώ δημοσιοποιούνται τα πρακτικά μιας ωριαίας συζήτησης που πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή 4 Απριλίου 2014 με την Αθηνά Γιαννακού η οποία επιμελήθηκε και την τελική μορφή τους. Για την αναπαραγωγή του συνόλου ή τμήματος του κειμένου σε οποιαδήποτε μορφή παρακαλούμε να επικοινωνήσετε με τον Γρηγόρη Καυκαλά στο gkafkala@arch.auth.gr.

Αντώνης Καμάρας, Πολιτικός Επιστήμων, LSE (M.Sc., M.Phil.) Σύμβουλος
Δημάρχου Θεσσαλονίκης την περίοδο 2011-14

Αθηνά Γιαννακού. Έχουν περάσει περισσότερο από πέντε χρόνια από την εκδήλωση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Ποια είναι, κατά τη γνώμη σου, τα κρίσιμα ζητήματα που ανέδειξε αυτή η κρίση στις πόλεις και ποια θεωρείς εσύ, με τη δική σου αντίληψη, ως πιο κρίσιμα από αυτά?

Αντώνης Καμάρας. Η σκοπιά από την οποία θα μιλήσω είναι η ελληνική. Σίγουρα θεωρώ ως κρίσιμο πρόβλημα ότι μια πόλη σαν τη Θεσσαλονίκη αμέλησε να ασχοληθεί με τη διεθνή ανταγωνιστικότητα τη δικής της οικονομίας και της περιφερειακής

οικονομίας που διαχειρίζεται. Άρα η πόλη είναι και αίτιο και αιτιατό στην κρίση.

Δηλαδή η διαχείριση της πόλης έχει συμβάλει στο μέγεθος και στη φύση της κρίσης στη χώρα και από την άλλη, βέβαια, η πόλη είναι και θύμα της κρίσης στην οποία η ίδια συνέβαλε.

Αθηνά Γιαννακού. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 αναπτύχθηκαν προσεγγίσεις και πολιτικές που κατατάσσονται σε αυτό που ονομάζεται αστική αναζωογόνησης ή αναγέννηση. Αυτές οι πολιτικές είχαν στόχο την

αλλαγή της εικόνας των πόλεων, την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς τους, την προσέλκυση νέων επενδύσεων και στις πόλεις συνολικά αλλά κυρίως σε περιοχές τους που βρέθηκαν στη δίνη της αποβιομηχάνισης. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σου ο ρόλος αυτών των πολιτικών στις Ευρωπαϊκές πόλεις και διεθνώς και πως θα χαρακτήριζες τα κύρια χαρακτηριστικά τους υπό το πρίσμα της σημερινής οικονομικής κρίσης?

Αντώνης Καμάρας. Η αλήθεια είναι ότι η σχέση μου με το διεθνές ή το Ευρωπαϊκό παράδειγμα είναι περιορισμένη, είναι αυτή του γενικού αναγνώστη. Η αίσθησή μου, ιδιαίτερα για την Αγγλία που την ξέρω καλύτερα από οποιαδήποτε άλλη Ευρωπαϊκή χώρα, είναι ότι σίγουρα η δημόσια πολιτική είναι πιο αποτελεσματική όταν ακολουθεί μια υφιστάμενη τάση παρά όταν προσπαθεί να αντισταθεί σε αυτήν. Στην Αγγλία η επένδυση στα Docklands, για παράδειγμα, ουσιαστικά έδινε νέες δυνατότητες στο City του Λονδίνου, το οποίο είναι ένα παγκοσμίου βεληνεκούς χρηματοπιστωτικό κέντρο. Τα Docklands βοήθησαν το ρόλο αυτό του City, αλλά βοηθήθηκαν και από το δομικό συγκριτικό πλεονέκτημα του City σε παγκόσμια βάση. Αντίθετα, από ό,τι αντιλαμβάνομαι, ανάλογες παρεμβάσεις στη Βόρεια Αγγλία ή στην Ουαλία, σε πόλεις βόρεια του Λονδίνου, άλλες είχαν περιορισμένη επιτυχία, άλλες απέτυχαν συνολικά όχι επειδή κατ' ανάγκην ήταν κακά σχεδιασμένες, απλά επειδή υπήρχαν αντίρροπες δομικές δυνάμεις, οι οποίες παραήταν ισχυρές κατ' αναλογία με το εύρος αυτών των δημόσιων παρεμβάσεων.

Αθηνά Γιαννακού. Αυτή η ανάπτυξη από πολλούς μελετητές θεωρείται ως μια μορφή ανάπτυξης που ουσιαστικά βασίζεται στην οικονομία των ακινήτων (property led development) και η οποία διαμόρφωσε και ένα μεγάλων διαστάσεων απόθεμα χώρων, διαφόρων κατηγοριών (κατοικίας, γραφείων και χώρων κατανάλωσης) που οδήγησε στην υπερπροσφορά ακινήτων. Ποιες πλευρές συνέβαλαν σε αυτή τη μορφή της αστικής οικονομίας και ποιες ήταν οι επιδράσεις τους στις πόλεις?

Αντώνης Καμάρας. Νομίζω ότι η ερώτηση είναι σχετική περισσότερο με το Ελληνικό παράδειγμα, αλλά θα συζητούσα τις παραδοχές της για την Αγγλία στην οποία θα αναφερθώ και πάλι γιατί είναι μια χώρα που ξέρω καλύτερα. Για να επανέλθω στα Docklands αυτό που κάνανε εκεί είναι ότι δώσανε τη δυνατότητα σε ένα cluster, αυτό των αγορών κεφαλαίου και χρήματος, να αναπτυχθεί στο χώρο και αυτό ήταν αποσυνδεδεμένο από την κτηματαγορά αυτή καθαυτή ή μάλλον ο σημαντικός ρόλος των Docklands ήταν να βελτιώσει την αντικειμενική ικανότητα αυτού του cluster των αγορών χρήματος και κεφαλαίου να αναπτυχθεί. Ανάλογα θέματα υπάρχουν νομίζω στο Cambridge, όπου υπάρχει ανάγκη της ανάπτυξης εμπορικών χρήσεων λόγω της επιτυχίας των εταιρειών πληροφορικής που είναι προέκταση της ερευνητικής δραστηριότητας του πανεπιστημίου του Cambridge, και αυτές οι ανάγκες δεν ικανοποιούνται διότι υπάρχουν άλλες προτεραιότητες, οι οποίες είναι και αυτές

εύλογες και έχουν την αξία τους όσον αφορά τη διάσωση του αρχιτεκτονικού χαρακτήρα καθώς και της φύσης που περιβάλλει το Cambridge. Υπάρχει και κάτι άλλο: πράγματι η πιστωτική επέκταση αυτή καθαυτή εν μέρει στηρίχθηκε στην υπερβολική επένδυση στις ακίνητες αξίες. Αυτό συνέβη στην Ισπανία, στην Ιρλανδία, σε διάφορες πολιτείες της Αμερικής, ιδίως σε αυτές που βασιζόντουσαν περισσότερο στην εκμετάλλευση ακινήτων αξιών και λιγότερο σε οικονομικές δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας. Αυτό είναι ξεχωριστό κεφάλαιο, αν και βεβαίως τα πάντα είναι αλληλένδετα.

Αθηνά Γιαννακού. Συνεπώς εσύ αυτή την οικονομία ακινήτων την ξεχωρίζεις από την πολιτική αστικής αναγέννησης, θεωρείς ότι είναι δυο διαφορετικά πράγματα που μπορεί να συνδέονται αλλά δεν είναι ίδια. Δεν θεωρείς δηλαδή ότι είναι αυτές οι πολιτικές που οδήγησαν στη μεγάλη κρίση των ακινήτων.

Αντώνης Καμάρας. Νομίζω ότι πρέπει να ξεχωρίσουμε για ποιο πράγμα μιλούμε. Στην περίοδο της παγκοσμιοποίησης οι διάφορες δραστηριότητες γνώρισαν ανάπτυξη γιατί ήταν διεθνώς ανταγωνιστικές στις διαφορετικές χώρες. Αυτή η ανάπτυξη έχει τη χωρική της διάσταση με την έννοια ότι, όταν ένας τομέας αναπτύσσεται ταχέως πρέπει να βρεθούν οι χώροι που θα φιλοξενήσουν τις αναπτυσσόμενες δραστηριότητές του. Αυτό έχει spillover effects, δηλαδή είναι συγκοινωνούντα δοχεία με την

κτηματαγορά, με την έννοια ότι οι άνθρωποι που δουλεύουν σε αυτές τις δραστηριότητες που μπορεί να είναι υψηλά αμειβόμενοι, θα αναζητήσουν χώρο στέγασης, αυτή η ζήτηση ανεβάζει τις ακίνητες αξίες για το σύνολο του πληθυσμού κλπ. Αλλά νομίζω ότι πρέπει να ξεχωρίσουμε το πρωτογενές και το δευτερογενές αποτέλεσμα ανάλογα για ποια αγορά μιλούμε. Και ίσως να είναι υπερβολικά σχηματοποιημένη αυτή η διάκριση, αλλά αυτό που έχει διαπιστωθεί είναι ότι υπάρχουν οικονομίες και χωρικά σύνολα όπου η υπερεπένδυση σε ακίνητες αξίες καθίσταται ο κύριος μηχανισμός ανάπτυξης και αυτό έχει τις γνωστές υπερβολές και συνέπειες δημοσιονομικές και μετά κοινωνικής κρίσης (νομίζω το παράδειγμα της Ισπανίας είναι ένα από τα κορυφαία παραδείγματα, όπως και της Ιρλανδίας). Υπάρχουν και οικονομίες είτε χωρών είτε πόλεων είτε περιοχών όπου οι καθαυτού δραστηριότητες οι οποίες παράγουν και διαμορφώνουν τη ζήτηση για την επένδυση στις ακίνητες αξίες δεν είναι οι ίδιες συνδεδεμένες με τα ακίνητα. Τέτοιες δραστηριότητες μπορεί να είναι τα πάντα, μπορεί να είναι δραστηριότητες πληροφορικής, των αγορών χρήματος και κεφαλαίου, creative industries ή ό,τι άλλο μπορεί να σκεφτεί κανείς.

Αθηνά Γιαννακού. Οι πολιτικές αστικής αναζωογόνησης συνδέθηκαν με την αξιοποίηση εγκαταλελειμμένων εκτάσεων στις πόλεις και με συγκεκριμένες μορφές αστικής ανάπτυξης όπως ανάπτυξη μέσα

στις πόλεις. Εσύ πως το βλέπεις να συνέβαλε αυτή η πολιτική αξιοποίησης των εγκαταλελειμμένων εκτάσεων?

Αντώνης Καμάρας. Νομίζω ότι αξιολογεί κανείς ένα φαινόμενο με βάση και τις διαθέσιμες εναλλακτικές λύσεις. Δηλαδή όταν μία περιοχή, επειδή η παραγωγική υποδομή που τη χαρακτήριζε δεν υφίσταται πλέον, υποτροπιάζει στην εγκατάλειψη, στην αμέλεια, στην περιθωριοποίηση, αυτό ρίχνει τις τιμές των ακίνητων αξιών, αυτές οι χαμηλές τιμές προσελκύουν στην αρχή καλλιτέχνες, στο τέλος τραπεζίτες (η κλασική διαδικασία του gentrification!) κλπ. Ωραία, αν δεν γινόταν αυτό θα είμασταν ευχαριστημένοι με την κατάσταση ως έχει ή δεν είναι και αυτό, αυτή η αλλαγή χρήσεων, αυτές οι απρόβλεπτες συνέπειες, μέρος του εγγενούς δυναμισμού και της εξελισσιμότητας σε κάτι που είναι κατ'εξοχήν ζωντανό, που είναι η πόλη?

Αθηνά Γιαννακού. Σήμερα ποιες θεωρείς ότι είναι περιοχές σε κίνδυνο εγκατάλειψης, στην ελληνική πόλη ειδικότερα. Δηλαδή τα προάστια βλέπεις να κινδυνεύουν, όπως στην περίπτωση των συρρικνούμενων πόλεων (shrinking cities) στην Αμερική? Βλέπεις δηλαδή νέους χώρους να αντιμετωπίζουν κίνδυνο εγκατάλειψης και εν αυτή η κρίση επηρεάζει κάποιους χώρους ιδιαίτερα?

Αντώνης Καμάρας. Εδώ να ομολογήσω την άγνοιά μου γιατί δεν είμαι ιδιαίτερα εξοικειωμένος. Από ό,τι διαβάζω, ακούω και βλέπω, θεωρώ ότι αυτό που θα χτυπηθεί περισσότερο είναι η

μεταπολεμική πόλη, δηλαδή οι περιοχές αυτές που θα έλεγα ότι είναι μη διαφοροποιημένες, δηλαδή οι μικρο-μεσοαστικές περιοχές όπου δεν υπάρχει πλέον ή δεν υπήρχε ποτέ ίχνος της προπολεμικής πόλης. Στην προπολεμική πόλη, το κομμάτι που διασώθηκε, όσο μικρό και αν είναι έχει στοιχεία που την καθιστούν ελκυστική. Οπότε, χωρίς να είμαι ειδικός, οι περιοχές που κινδυνεύουν είναι αυτές που έχουν το στοιχείο της μη διαφοροποίησης, που είναι πέρα από τα ιστορικά αστικά κέντρα αλλά όχι μέχρι τα προάστια. Για τα προάστια εικάζω ότι οι κάτοικοί τους σίγουρα έχουν πληγεί οικονομικά, όπως όλοι μας, αλλά το προάστιο με τη μεγαλύτερη άνεση χώρου, συγκριτικά μιλώντας, και πιο ελκυστικό πρότυπο ζωής (δεν αξιολογώ εδώ την ελκυστικότητα αυτή καθαυτή), εν συγκρίσει θα έχει μικρότερη πτώση. Μπορεί κάποιοι άνθρωποι να χρειαστεί να εγκαταλείψουν τις προσωπικές επενδύσεις που κάνουν ή θα κάνουν στο προάστιο, αλλά εικάζω ότι με την οικονομική ανάπτυξη αυτοί θα αντικατασταθούν από άλλους. Όμως αυτό που θα χτυπηθεί περισσότερο και ίσως εκεί απαιτείται και η μεγαλύτερη φαντασία, ευρηματικότητα και αποφασιστικότητα είναι το μη διαφοροποιημένο κομμάτι της μεταπολεμικής πόλης που είναι πέραν των ορίων των ιστορικών προπολεμικών κέντρων.

Αθηνά Γιαννακού. Με βάση αυτά που λες παραπάνω, ποιες περιοχές της πόλης βλέπεις να έχουν μέλλον?

Αντώνης Καμάρας. Όσον αφορά την Ελλάδα σίγουρα τα ιστορικά κέντρα. Πιο άμεση προοπτική ανάπτυξης έχουν τα προάστια. Η δυσκολότερη κατάσταση είναι η ενδιάμεση κατάσταση.

Αθηνά Γιαννακού. Με βάση το πώς κατανοείς εσύ τις πολιτικές αστικής αναγέννησης, που θεωρείς ότι πρέπει να κατευθύνονται σήμερα για να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα και οι συνέπειες της κρίσης?

Αντώνης Καμάρας. Νομίζω ότι στα ιστορικά κέντρα θέλουμε πιο ενεργητικές πολιτικές διαχείρισης των πλεονεκτημάτων τους, που είναι το κομμάτι της αρχιτεκτονικής παράδοσης που έχει διασωθεί, οι αρχαιολογικοί χώροι και άλλοι χώροι πολιτισμικού ενδιαφέροντος. Αυτό καταρχήν γιατί βοηθάει την τουριστική πολιτική των πόλεων που έχουν ιστορικά κέντρα που είναι ένα ζητούμενο για τις πόλεις και την οικονομική ανάπτυξη όλης της χώρας. Επίσης έχει να κάνει με το γεγονός ότι ουσιαστικά με λίγες επενδύσεις προστατεύεις και διαστέλλεις ένα δημόσιο αγαθό που δεν κοστίζει τίποτε στον πολίτη και στον κάτοικο. Και σε μια περίοδο που έχουμε μεσοπρόθεσμη πτώση του μέσου εισοδήματος είναι σημαντικό να έχουμε δημόσια αγαθά που δεν κοστίζουν. Ακόμη έχει απόλυτο νόημα το ιστορικό κέντρο, μέσα από τη διαχείριση των χρήσεων, τη

δημόσια πολιτική δηλαδή, να προσελκύει δραστηριότητες άλλες από αυτήν της κατανάλωσης. Γιατί αυτό που ξέρουμε είναι ότι το παραγωγικό μοντέλο της χώρας βασίστηκε υπερβολικά στην κατανάλωση και αυτή η κατανάλωση περνούσε και από τα ιστορικά κέντρα των πόλεών μας. Άρα οι χρήσεις πρέπει να πριμοδοτήσουν δραστηριότητες οι οποίες δεν έχουν να κάνουν με την κατανάλωση αλλά με την παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών. Τα ιστορικά κέντρα είναι ελκυστικά για νέους ανθρώπους, αυτοί είναι που έχουν τις ιδέες για τις νεόφυτες επιχειρήσεις, άρα πρέπει οι χρήσεις στα ιστορικά κέντρα να ξεφύγουν από το κλισέ της φραπεδούπολης, για να αναφερθώ πιο άμεσα στη Θεσσαλονίκη, και να δημιουργήσουν μια νέα σύμβαση, με την καλή έννοια του όρου, του εύστροφου νέου ανθρώπου που σκέφτεται πράγματα που κανείς άλλος δεν έχει σκεφτεί. Και αυτός είναι και το πρότυπο όχι μόνο για τους συνομήλικους και τους μεγαλύτερους του, αλλά και γι' αυτούς που έρχονται μετά από αυτόν: δηλαδή ο φοιτητής στο πανεπιστήμιο να μη βλέπει μόνον αυτόν που πίνει τον καφέ του στην παραλία, αλλά και αυτόν που είναι λίγο πιο πάνω στη Φράγκων και κάνει κάτι που προξενεί το ενδιαφέρον στο Λονδίνο, στη Βαρκελώνη και στο Βερολίνο.

Αθηνά Γιαννακού. Συνεπώς με αυτή την έννοια σίγουρα βλέπεις μια διαφορά ως προς τη στόχευση των πολιτικών αστικής αναγέννησης, ότι συνειδητά πρέπει να

στραφούν και σε νέες ηλικίες και σε δραστηριότητες πιο παραγωγικές.

Αντώνης Καμάρας. Λέω δύο διαφορετικά πράγματα. Το θέμα της ενεργητικής διαχείρισης των ιστορικών κέντρων αγγίζει ή καλύτερα βοηθάει την εισαγωγή κατανάλωσης από το εξωτερικό, από τον τουρίστα, δηλαδή εκεί θέλεις να ενισχύσεις την κατανάλωση, και ταυτόχρονα βοηθάει τον κάτοικο προσφέροντας ένα δημόσια αγαθό υψηλής ποιότητας σε χαμηλό ή μηδενικό στόχο. Άρα αυτοί οι δύο στόχοι είναι συμβατοί ο ένας με τον άλλον και μάλιστα ο ένας ενισχύει και τον άλλον, με την έννοια ότι ο τουρίστας θα δημιουργήσει εισόδημα για την πόλη με το οποίο μπορεί κανείς να συντηρήσει και το δημόσιο αγαθό το οποίο καταναλώνει στην καθημερινότητά του ο κάτοικος. Οι εισροές αυτές από τον επισκέπτη μπορεί να επιδοτήσουν αστικές αναβαθμίσεις να γίνουν καλύτεροι οι αρχαιολογικοί χώροι, να ευπρεπιστούν σημαίνοντα κτιριακά συγκροτήματα, με άλλα λόγια ουσιαστικά ο ξένος να επιδοτήσει τον κάτοικο. Και το δεύτερο θέμα είναι ότι, ταυτόχρονα με την πολιτική των χρήσεων, ουσιαστικά θέλουμε να ενισχύσουμε ένα άλλο πρότυπο για την πόλη, το οποίο δεν έχει να κάνει μόνο με την κατανάλωση αλλά και με την παραγωγή διεθνώς ανταγωνιστικών προϊόντων και υπηρεσιών.

Αθηνά Γιαννακού. Ως συνέχεια των παραπάνω, πιστεύεις ότι θα έχουμε ένα νέο στοκ εγκατάλειψης στην περιαστική ζώνη με μεγάλους κτιριακούς χώρους λιανικού εμπορίου, εκθέσεων κλπ., αρκετά από τα οποία κλείνουν μετά την οικονομικής κρίση? Αυτά πως τα βλέπεις στο πλαίσιο μιας πολεοδομικής πολιτικής? Θα έβλεπες ως λύση των γκρέμισμά τους, κάτι που συζητείται στις Αμερικανικές πόλεις?

Αντώνης Καμάρας. Στην Αμερική, από ότι αντιλαμβάνομαι, αυτό γίνεται κυρίως στις λεγόμενες shrinking cities, όπως το Detroit, γιατί υπάρχει ένα οικιστικό απόθεμα η διοικητική διαχείριση του οποίου (αστυνομία, πυροσβεστική κλπ.) καθίσταται οικονομικά μη βιώσιμη. Δηλαδή η πόλη της οποίας η οικονομική βάση έχει μειωθεί δεν μπορεί να υποστηρίξει διοικητικά όλο αυτό το οικιστικό απόθεμα, η διοίκηση δεν έχει τους πόρους να το φροντίσει, το οποίο το μόνον που προσφέρει είναι να δημιουργεί προβλήματα για τη διοίκηση γιατί αυτοί οι χώροι γίνονται θύλακες εγκληματικότητας, κινδύνων πυρκαγιών, διαφόρων προβλημάτων δημόσιας υγείας κλπ. Δεν νομίζω ότι αντιμετωπίζουμε αυτή την κατάσταση στην Ελλάδα για πάρα πολλούς λόγους. Το θέμα είναι κατά πόσον η ανάκαμψη της οικονομίας θα δημιουργήσει ζήτηση για άλλες χρήσεις αυτού του αποθέματος. Αυτό είναι το ένα ερωτηματικό, και το δεύτερο είναι, στο βαθμό που έχουμε πεπερασμένους δημόσιους πόρους, ακόμα και όταν εξέλθουμε της κρίσης, η κατεδάφιση αυτών των χώρων έχει νόημα, λαμβανομένων υπόψη των περιορισμένων

πόρων? Μήπως πρέπει να κατευθύνουμε αυτούς τους πόρους σε άλλες δραστηριότητες?

Αθηνά Γιαννακού. Ας έρθουμε ειδικότερα στη συζήτηση για την αξιοποίηση της δημόσιας περιουσίας στη Ελλάδα. Θεωρείς κρίσιμη αυτή την επικέντρωση στην αξιοποίηση της μεγάλης δημόσιας περιουσίας για την προσέλκυση επενδύσεων? Πώς βλέπεις την περίπτωση της αξιοποίησης του Ελληνικού? Μπορεί να συμβάλλει μια τέτοια αξιοποίηση στην οικονομική ανάπτυξη?

Αντώνης Καμάρας. Είμαι θετικός σε μεγάλες επεμβάσεις σε μεγάλα χωρικά σύνολα. Αυτό από το οποίο υποφέρει και η οικονομία, αλλά και η πλειοψηφία των κατοίκων των πόλεων της χώρας είναι ότι η μόνη μορφή εκμετάλλευσης, η οποία έχει καταστεί εφικτή, είναι αυτή της μικρο-ιδιοκτησίας, η οποία όμως σωρευτικά και απομειώνει δημόσια αγαθά (όπως τους χώρους πρασίνου ή το να έχεις ένα σύστημα συγκοινωνιών το οποίο είναι λειτουργικό και δεν επιβάλλει μεγάλο κόστος μεταφοράς) και το ίδιο το οικονομικό μοντέλο των πόλεων βασίζεται στην υπερεκμετάλλευση της μικρής ιδιοκτησίας. Η διαχείριση του χώρου στην Ελληνική πόλη δεν γίνεται με τρόπο που να προσελκύσει και να βοηθήσει δραστηριότητες οι οποίες μπορούν να προσελκύσουν με τη σειρά τους κεφάλαια και τεχνογνωσία και δραστηριότητες που μπορούν να βασιστούν σε κάτι παραπάνω από την εσωτερική κατανάλωση. Οπότε πιστεύω ότι το σημερινό μοντέλο, που

όπως είπα βασίζεται στην υπερεκμετάλλευση της μικρο-ιδιοκτησίας, είναι αυτό που έχει χρεωκοπήσει στην Ελλάδα. Δηλαδή, η χώρα όσο μικρή και αν είναι, σε μερικά πράγματα πρέπει να σκέφτεται μεγάλα, το think big που λένε οι Αμερικανοί. Με άλλα λόγια, πρέπει το σύστημά μας, και αυτό είναι και θέμα πολιτικής νομιμοποίησης, να μην νομιμοποιεί μόνον το μικρό. Το σύστημά μας πρέπει να είναι σε θέση να νομιμοποιήσει και να υπερασπιστεί το μεγάλο, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι το μεγάλο δεν είναι θεμιτό αντικείμενο δημόσιου διαλόγου, αξιολόγησης, τροποποιήσεων κλπ. κλπ.

Αθηνά Γιαννακού. Παίρνοντας υπόψη το παράδειγμα του Ελληνικού θα άλλαζες κάτι σε αυτή την πολιτική?

Αντώνης Καμάρας. Πώς ορίζω το παράδειγμα του Ελληνικού (για το Ελληνικό έχω διαβάσει μόνον άρθρα στο τύπο των 800, 1.000 λέξεων, αυτός είναι ο βαθμός εξοικείωσής μου), αν με το παράδειγμα του Ελληνικού εννοούμε τη συνύπαρξη ιδιωτικών και δημόσιων στόχων και αυτοί οι στόχοι ενσωματώνουν και τη δημιουργία δημόσιων αγαθών αλλά και την ικανοποιητική απόδοση του κεφαλαίου που θα χρηματοδοτήσει αυτά τα αγαθά. Γιατί αν υπήρχε αυτή η χρηματοδότηση θα μπορούσε το δημόσιο να προχωρήσει μόνο του, έτσι δεν είναι? Έχουμε δηλαδή μια συνύπαρξη, και αυτό είναι ζητούμενο

ευτυχώς, διότι ξέρουμε πολύ καλά ότι ο δημόσιος προϋπολογισμός δεν έχει την ικανότητα από μόνος του να παράξει δημόσια αγαθά και όταν τα παράξει να τα συντηρήσει. Το δημόσιο αυτή τη στιγμή που μιλάμε δεν έχει την ικανότητα να δημιουργήσει ένα τεράστιο πάρκο και ένα κέντρο πολιτισμού ή εκπαίδευσης στο Ελληνικό σήμερα ή σε μια άλλη ανάλογη περιοχή π.χ. στη Θεσσαλονίκη. Και όχι μόνον αυτό, αλλά αυτή την επένδυση όχι μόνον να την κάνει αλλά και να τη συντηρήσει στο μέλλον. Επίσης, στον ιδιωτικό στόχο της απόδοσης κεφαλαίου ενσωματώνω και προτεραιότητες δημοσίου συμφέροντος που είναι η ανάκαμψη της οικονομίας, η αύξηση της απασχόλησης στην πρωτεύουσα της χώρας μας και η προσέλκυση κεφαλαίων από το εξωτερικό. Η ανάκαμψη της οικονομίας μας μέσα από νέες λειτουργίες και μέσα από τις δημόσιες πολιτικές, γιατί το Ελληνικό είναι μια δημόσια πολιτική. Η συνύπαρξη δημόσιου και ιδιωτικού οφέλους είναι μια δημόσια πολιτική που αποσκοπεί στην ανάκαμψη της οικονομίας και συνεπώς έχει να κάνει με το δημόσιο συμφέρον. Η στρατολόγηση ιδιωτικών πόρων και ιδιωτικών κινήτρων για την ανάκαμψη της οικονομίας είναι σήμερα το κορυφαίο δημόσιο συμφέρον. Ιδανικά, η άποψή μου για το Ελληνικό, την οποία έχω καταθέσει επί της αρχής όχι στις λεπτομέρειες, είναι ότι θα έπρεπε να είχαμε ένα Μητροπολιτικό Δήμο Αθήνας-Πειραιά, ο οποίος να είχε την ευθύνη για το στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό και

αυτός να είχε την πολιτική ευθύνη της διαπραγμάτευσης για τον επενδυτή στο Ελληνικό και όχι η κεντρική κυβέρνηση. Αυτός ο Μητροπολιτικός Δήμος θα ήταν υπόλογος στους κατοίκους για την πρόταση η οποία τελικά θα υλοποιηθεί και αυτός ο μητροπολιτικός δήμος θα είχε την υποχρέωση και το προνόμιο να εξηγήσει στους κατοίκους και ψηφοφόρους γιατί αυτό που εγκρίνει ικανοποιεί το συμφέρον των κατοίκων της πόλης και όχι το ΤΑΙΠΕΔ με το πιστόλι στον κρόταφο. Αλλά για να είμαστε και πραγματιστές και επειδή ακριβώς τα κάναμε όπως τα κάναμε, αυτή τη στιγμή η κυβέρνηση λειτουργεί με το πιστόλι στον κρόταφο και δεν έχει την πολυτέλεια να δώσει τη δυνατότητα στο πολιτικό μας σύστημα να κάνει τα πράγματα όπως έπρεπε να γίνουν. Είμαστε μεταξύ Ερντογάν και Bloomberg, είμαστε στο πουθενά δηλαδή: ούτε έχουμε το αυταρχικό μοντέλο διακυβέρνησης των δεκαετιών του '50 και του '60 όσον αφορά τη διαχείριση του αστικού χώρου, όπου η προτεραιότητα ανάπτυξης ήταν καθοριστική και η μετουσίωση σε πραγματικότητα αυτής της προτεραιότητας ήταν ευθύνη και απόφαση της κεντρικής κυβέρνησης, ούτε είμαστε σε μια σύγχρονη μητρόπολη όπως είναι η Νέα Υόρκη όπου ένας φιλόδοξος Δήμαρχος, ο οποίος όμως έχει τη λαϊκή νομιμοποίηση, μπορεί να υλοποιήσει τέτοια φιλόδοξα σχέδια στο μέγεθος του Ελληνικού.

Αθηνά Γιαννακού. Πώς βλέπεις την έννοια της αξιοποίησης δημοσίων εκτάσεων στη Θεσσαλονίκη? Το βλέπεις ως προτεραιότητα για την πόλη? Θα προσελκύνονταν επενδυτές και σε ποιο τομέα?

Αντώνης Καμάρας. Βεβαίως το βλέπω γιατί υπάρχουν οι ίδιες ανάγκες όπως και στην Αθήνα. Και ξέρουμε από το παράδειγμα του Αλατίνι ότι οι επενδυτές υπάρχουν αλλά υπάρχουν πολιτικά προσκόμματα στις επενδύσεις, ακόμα και σήμερα. Πιστεύω ότι θα ερχόταν επενδυτές στο βαθμό που θα μπορούσαν να προσφέρουν ένα προϊόν όσον αφορά την οικιστική χρήση, το οποίο είναι διαφοροποιημένο, γιατί ξέρουμε ότι το πρόβλημα όλων των πόλεων μας, επειδή έχει επικρατήσει το μοντέλο αντιπαροχής-πολυκατοικία, είναι ότι δεν υπάρχει επαρκής διαφοροποίηση. Και παρόλη την κρίση είμαστε σε μια σύνθετη οικονομία της αγοράς όπου οι ανάγκες, με βάση και τα εισοδήματα, αλλά και τις προτιμήσεις του καθενός, καλύπτουν μια ευρεία γκάμα και εικάζω ότι αυτή η ευρεία γκάμα δεν καλύπτεται σήμερα από το οικιστικό προϊόν γιατί ακριβώς οι δημόσιες πολιτικές μας ήταν τέτοιες που δεν έδωσαν δυνατότητες στη διαμόρφωση ενός διαφοροποιημένου οικιστικού προϊόντος. Οπότε πιστεύω ότι, στο βαθμό που γίνουν τέτοιες επενδύσεις στην πόλη, ο επενδυτής θα σκεφθεί πώς θα διαφοροποιήσει αυτό που θα προσφέρει, η ζήτηση θα υπάρξει για κάτι που προσφέρει αξία με την έννοια ότι παρέχεται κάτι το οποίο σήμερα δεν είναι

διαθέσιμο. Είναι λίγο σαν την ανεργία: ενώ έχουμε υψηλότερο βαθμό ανεργίας, ακόμα υπάρχουν επιχειρήσεις μας που ζητούν ανθρώπους και δεν τους βρίσκουν γιατί δεν έχουν τις δεξιότητες που αυτοί χρειάζονται. Αυτός είναι και ένας από τους λόγους που έχουμε οικονομική κρίση: η δημόσια πολιτική, σε όλο το φάσμα, δεν καλύπτει τις ανάγκες της οικονομίας της χώρας και αυτό έχει να κάνει από τις ανάγκες της οικονομίας των ακινήτων αξιών μέχρι την οικονομία των δεξιοτήτων.

Αθηνά Γιαννακού. Καθώς εδώ και τρία χρόνια γίνεται συζήτηση για τη μεταρρύθμιση του συστήματος χωρικού σχεδιασμού, τι νομίζεις ότι πρέπει να αλλάξει στο σύστημα χωρικού σχεδιασμού, με επίκεντρο τις πολιτικές αστικής αναγέννησης?

Αντώνης Καμάρας. Πιστεύω ότι όλες οι μεγάλες πόλεις της χώρας πρέπει να αποκτήσουν αυτονομία στον στρατηγικό χωρικό σχεδιασμό. Πιστεύω ότι μεσο-μακροπρόθεσμα οι ηγεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης θα είναι πιο πεφωτισμένες από τις ηγεσίες της κεντρικής διοίκησης (ήδη αυτό είναι πραγματικότητα αυτή τη στιγμή που μιλούμε), ότι οι πόλεις μας λόγω της μεσοπρόθεσμης ανέχειας του κεντρικού κράτους θα έχουν ένα ισχυρό κίνητρο να είναι ευρηματικές με τον τρόπο που χρησιμοποιούν τα εργαλεία πολιτικής που είναι στη διάθεσή τους και ότι πρέπει να έχουμε και έναν πλουραλισμό και μίμηση του καλύτερου

στην υιοθέτηση και υλοποίηση πολιτικών. Αυτή η αυτονομία στο χωρικό σχεδιασμό των μεγάλων αστικών συγκροτημάτων θα μας δώσει αυτά τα πράγματα, δηλαδή και τον πειραματισμό (experimentation) και τη μίμηση του αποδεδειγμένα επιτυχόντος παραδείγματος.

Αθηνά Γιαννακού. Άρα ο χωρικός σχεδιασμός πρέπει να δώσει έμφαση στη δυνατότητα των πόλεων να πάρουν μόνες τους πρωτοβουλίες στο χώρο.

Αντώνης Καμάρας. Να σημειώσω εδώ επίσης ότι τα μεγάλα αστικά συγκροτήματα είναι αυτά που έχουν υποστεί και τη μεγαλύτερη απομείωση δημόσιων αγαθών όπως η αρχιτεκτονική μας κληρονομιά και η έλλειψη δημοσίων χώρων. Αυτό τι σημαίνει: ότι δίνεις μεγαλύτερη ελευθερία σε μια πολιτική οργάνωσης, η οποία εκ των πραγμάτων δεν θα προκαλέσει άλλη ζημία, γιατί οι δημόσιοι χώροι πλέον είναι τόσο λίγοι που υπάρχει ισχυρό πολιτικό αντίβαρο στην περαιτέρω απομείωσή τους και το ίδιο ισχύει και για το ιστορικό οικιστικό απόθεμα που έχει απομείνει. Αυτά τα δύο δημόσια αγαθά έχουν ένα scarcity value που δημιουργεί και ισχυρή πολιτική υποστήριξη. Συνεπώς, η αυτονομία που θα δώσεις στο χωρικό σχεδιασμό στο τοπικό επίπεδο, ουσιαστικά δεν θα γίνει αντικείμενο κατάχρησης λόγω αυτών των δύο πραγματικότητων. Αντιθέτως, στη χωροταξία και στη διαχείριση της αστικής κληρονομιάς, σε μικρότερες μονάδες, εκεί

πιστεύω ότι πρέπει να υπάρξει επίβλεψη από την κεντρική διοίκηση, η οποία θα πρέπει να είναι και ο θεματοφύλακας της υποστήριξης ενός εθνικού δημόσιου αγαθού που είναι η αρχιτεκτονική μας ταυτότητα και κληρονομιά.

Αθηνά Γιαννακού. Έρχομαι στην τελευταία ερώτηση: κοιτώντας προς τα πίσω, στην πρώτη ερώτηση, πως βλέπεις οι πόλεις να παίζουν ρόλο στην ανάκαμψη της οικονομίας?

Αντώνης Καμάρας. Τις βλέπω έχοντας τα εργαλεία πολιτικής που θα τους δώσουν την ικανότητα και την ευθύνη για το μέλλον τους, για την επιβίωσή τους. Και για το οικονομικό τους μέλλον αλλά και για το μέλλον τους ως ελκυστικοί τόποι διαβίωσης. Νομίζω τα εργαλεία αυτά μπορούν να εξυπηρετήσουν και τους δύο στόχους και μάλιστα αυτοί οι στόχοι είναι συμπληρωματικοί εκτός των άλλων, με την έννοια ότι, στο βαθμό που το μοντέλο της εσωτερικής κατανάλωσης, που ουσιαστικά επιδοτείται και έχει συμβιωτική σχέση με την οικιστική υπερεκμετάλλευση, έχει χρεωκοπήσει, τα δημόσια εργαλεία που θα δώσεις ιδίως στις μεγάλες πόλεις της χώρας, θα οδηγήσουν σε μια διαφοροποιημένη οικονομία η οποία είναι σε θέση να υποστηρίξει και δημόσια αγαθά που έχουν χωρική έκφραση, τα οποία είναι οι δημόσιοι χώροι και η οικιστική μας παράδοση. Διότι αυτές οι διαφοροποιημένες οικονομικές

δραστηριότητες δεν θα βασίζονται στην
υπερεκμετάλλευση της γης.

Αθηνά Γιαννακού. Ευχαριστώ πολύ για
τη συνέντευξη αυτή και το για το χρόνο
που διέθεσες στους Διαλόγους του Π+Κ.

Αντώνης Καμάρας. Και εγώ ευχαριστώ.